

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Makedonien 2015–2016

I. SAMMANFATTNING

Situationen i Makedonien vad avser respekten för mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer är bekymmersam. Detta trots ett på papperet i huvudsak tillfredsställande rättsligt ramverk. Stor avvikelse råder mellan befintlig lagstiftning och praktiskt genomförande av densamma. Framsteg som skett är ojämnt fördelade och sker i långsam takt. En pågående akut politisk kris, utlöst av en avlyssningsskandal tidigt under 2015, försvårar för nödvändiga reformer till skydd för mänskliga rättigheter i Makedonien. Förutsättningarna för att förbättra läget för de mänskliga rättigheterna stärktes sommaren 2016 då ledarna för de största partierna enades om flera viktiga grundförutsättningar för att kunna hålla nyval och lösa den politiska krisen. Ett förtida parlamentsval hölls den 11 december 2016, men det jämna resultatet innebar svårigheter att bilda en ny regering.

Regeringens stora inflytande över statsapparaten innebär allvarliga svårigheter för offentlig sektor och rättsväsende att agera oberoende och självständigt och medför allvarliga hinder för medborgare att tillvarata sina rättigheter. Korruption är ett genomgripande problem. Civilsamhället är förhållandevis svagt, men tillåts verka. Rätten att delta i fredliga demonstrationer respekteras i allmänhet. Landets mediesituation har förvärrats under senare år.

Stora utmaningar kvarstår vad gäller respekten för minoritetgruppers ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, den romska minoriteten är särskilt utsatt. På senare år har den etniska segregationen mellan den slavisktalande och albansktalande befolkningen blivit allt mer påtaglig.

Konstitutionen förbjuder diskriminering, men saknar skrivningar som ger skydd för HBTQ-personer.

Vissa framsteg kan noteras inom hälsoområdet, bland annat vad gäller vaccin för barn och arbetet mot allvarliga och smittsamma sjukdomar.

II. RÄTTSSSTATENS PRINCIPER

En princip för god samhällsstyrning

Lagen är tydlig i sin grundläggande bestämmelse om domstolarnas oavhängighet, men rättsväsendets oberoende kringskärs genom att regeringen emellanåt använder rättsliga instrument för att tjäna egna syften. Detta förvärras genom att civilsamhällesorganisationer och granskande media stundom motarbetas av regeringen. Landets ombudsman och EU-kommissionen har rapporterat om att personer upplever påtryckningar inom rättsväsendet. Otillräckliga budgetmedel försvårar därtill möjligheterna till administrativ effektivitet och juridisk professionalism. I EU-kommissionens landsspecifika rapport för Makedonien 2016 beskrivs fenomenet som ett ”övertagande av staten”, så kallat *state capture*. Inga substantiella reformer av rättsväsendet har presenterats under 2016 som bidragit till ett mer oberoende rättssystem.

I början av 2015 började det största oppositionspartiet i landet publicera ett omfattande material med inspelade telefonsamtal som man kommit över på oklara vägar. Materialet indikerade att den makedonska säkerhetstjänsten under åren 2008-2015 bedrivit massiv telefonavlyssning utan rättslig kontroll eller parlamentarisk insyn – 20 000 personer tros ha varit föremål för denna avlyssning. Oppositionen beskyllde den långvarige premiärministern och chefen för säkerhetstjänsten för att vara de som auktoriserat avlyssningen. De inspelade samtalen visade på en till synes flagrant sammanflätning av politiska och juridiska institutioner till den grad att polis, åklagare, domstolar och tillsynsorgan i många fall agerat på direkta politiska order istället för i enlighet med lagar. Därtill tycktes de inspelade samtalen visa på utbredd valfusk och storskalig korruption inom rättsskipningen, förvaltningen och andra viktiga samhällsfunktioner. En politisk process förhandlades fram med stöd av EU och USA sommaren 2015 som bland annat ledde till att en oberoende specialåklagare tillsattes med uppgift att utreda materialet. Framstegen har emellertid varit få sedan dess.

I april 2016 utfärdade presidenten en politisk amnesti för 56 personer med koppling till avlyssningsskandalen, vilken innebar att specialåklagaren tvingades lägga ned flera förundersökningar. Dessa kunde senare återupptas efter att amnestin återkallats efter folkliga protester och internationella påtryckningar, men amnestin visade på att effektivt ansvarsutkrävande ibland saknas när politiska företrädare begår brott. Ansvarsfrihet förefaller vara särskilt utbrett för personer inom eller nära regeringen.

Poliser får enligt lag inte ha politiska uppdrag. Polisens åtskiljande från inrikesministeriet, vilket är ett viktigt inslag i en lag från 2006, har inte genomförts.

Det sker att ämbetsmän skiljs från sina ämbeten på godtyckliga grunder. Det rättsliga rådet, vilket ska vara ett konstitutionellt oberoende organ, är formellt ansvarigt för utnämningar och entledigande av domare på alla nivåer, men flera civilsamhälleorganisationer anser att inrikesministeriet i praktiken styr över många beslut. Utnämningsförfarandet av domare är inte transparent. Flera bedömare anser att högsta domstolens sammansättning är ett resultat av politiska och personliga avvägningar från inrikesministeriets högsta ledning.

Det finns en ombudsman med mandat att granska det offentliga respekt för medborgares rättigheter. Ämbetets resurser bedöms dock vara bristfälliga. Enligt lag är myndigheter skyldiga att besvara ombudsmannens förfrågningar inom åtta dagar, men det förekommer att detta inte respekteras. Därtill finns en kommission för förebyggande av diskriminering, men få känner till den.

Korruption fortsätter att utgöra ett allvarligt problem. Landet befann sig på plats 66 av 168 på *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2015. Den mest omfattande korruptionen sker inom statlig förvaltning i samband med offentliga upphandlingar och utfärdande av licenser. Korruption är även utbrett inom utbildningssektorn, mediebranschen och i vardagskontakter med myndigheter. Enskildas rätt till ett korrekt bemötande utan krav på mutor vid kontakt med exempelvis tull, trafikpolis och sjukvård garanteras inte. Entreprenörer uppger svårigheter med att bedriva sin verksamhet marknadsmässigt och att erhålla nödvändiga tillstånd på grund av rättssystemets bristande oberoende.

Omkring 200 000 personer, motsvarande 10 procent av befolkningen, arbetar inom den offentliga sektorn. Regeringen har genom påtryckningar i

form av villkorade anställningskontrakt använt dessa för att vinna stöd vid politiska manifestationer och i val. Många befattningar tillsätts i strid med lag baserat på partisympatier snarare än meriter. Det finns en instans som ska övervaka att utnämningar sker på saklig grund, men denna beskrivs av lokala organisationer som politiserad och utan verkligt oberoende.

III DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Makedonien är en parlamentarisk demokrati. Val till parlamentet och kommunförsamlingar ska ske vart fjärde år, men har i praktiken hållits oftare. Presidenten är folkvald och väljs för fem år i taget. Parlamentet består av 123 ledamöter, varav tre väljs i särskilda valkretsar av makedonier boende utomlands, givet att tillräckligt många röstar där. Det finns sex valdistrikt med 20 ledamotsplatser vardera. Trots att röstlängden uppdaterades sommaren 2016 så att 30 000 namn rensades (i huvudsak utvandrade eller avlidna personer) är sannolikt de 1,77 miljoner namn som återstår en inflaterad siffra. Begränsade framsteg har gjorts för att reformera den offentliga förvaltningen. Transparens saknas vad gäller offentliga utgifter och finansiering av politiska partier, trots att partifinansiering formellt regleras i vallagen.

Det är sedan självständigheten från Jugoslavien 1991 praxis att regeringen bildas av det största slavisktalande etniskt makedonska partiet och det största etniskt makedonskalbanska partiet. Politiska institutioner lyder under ett formellt fungerande ramverk, men partier är i hög grad drivna av privata ekonomiska intressen snarare än ideologi. Detta begränsar utrymmet för att kanalisera åsikter och prioriteringar genom det politiska systemet. I regeringsställning har partierna närmast betraktat parlamentet som ett forum för regeringen.

De politiska partierna är mycket etniskt homogena. Spektrat domineras av slavisktalande makedonier och makedonskalbaner. I parlamentet finns även de romska, serbiska, bosniakiska och turkiska minoriteterna representerade genom egna partier. Regeringen styr emellertid landet med litet inflytande från minoritetsgrupperna. I enlighet med Ohridavtalet från 2001 ska representationen av etniska minoriteter i offentliga organ återspegla befolkningens etniska sammansättning. Under senare år har anställda från minoritetsgrupperna ökat, men återspeglar ännu inte landets

befolkningsmässiga sammansättning. Romer är marginaliserade inom offentlig förvaltning, särskilt romska kvinnor. Till följd av att många romer i landet saknar id-handlingar har de inte rätt att rösta i politiska val.

Det förekommer att valresultat inte erkänns av den förlorande sidan. Våldsamheter i samband med val är ovanligt, men förekommer. En förhållandevis oberoende valkommission bevakar landets valprocedurer. För att lösa landets politiska kris, som utlöstes i samband med en avlyssningsskandal 2015 utlystes nyval till april 2016 som dock sköts upp två gånger på grund av bristande kompromissvilja hos partierna. Till slut hölls val den 11 december 2016 i ett i huvudsak väl administrerat och korrekt genomfört val. Valet observerades, förutom av den inhemska valkommissionen också av Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) som konstaterade att det överlag genomförts på ett korrekt sätt, även om enskilda påtryckningar mot väljare observerats. Som tidigare efterfrågade OSSE åtgärder för att säkerställa större åtskillnad mellan stat- och partistrukturer, en rättvisare mediebevakning samt förtydliganden i vallagen.

Kvinnor är underrepresenterade i det politiska livet. Efter parlamentsvalet 2016 minskade de kvinnliga ledamöterna från 42 till 38, motsvarande knappt 32 procent. Sett till verkligt inflytande är emellertid kvinnors deltagande lägre än vad denna siffra indikerar. Ingen ny regering hade i slutet av 2016 efter parlamentsvalen bildats, men i den förra regeringen var en av 26 ministrar kvinna. Tio ministrar tillhörde någon etnisk minoritet. Samtliga ledare för de större partierna är män. Omkring 60 procent av landets domare är kvinnor, men bara fyra av 81 borgmästare är kvinnor.

Det civila samhällets utrymme

I Makedonien finns ett tiotal välkända och aktiva civilsamhälleorganisationer som bevakar att mänskliga rättigheter respekteras. Det finns ett nationellt stödprogram för civilsamhälleorganisationer, men flera organisationer uppger att stöden går till sammanslutningar som bara existerar på papperet. Flera företrädare uppger att de utsatts för trakasserier och svartmålningskampanjer i regeringsvänliga medier. I vissa fall har våld och hot om våld förekommit. En polariserad och hätsk politisk kultur råder vilket bidrar till att aktivister och oppositionella får utstå anonyma hot på internet.

Flera civilsamhälleorganisationer beskriver att de inte får gehör för sina perspektiv och att en genuin dialog med regeringen saknas. I maj 2016 beslutade regeringen att bilda ett samarbetsråd med representanter från civilsamhället. Flera av de större civilsamhälleorganisationerna kritiserade dock initiativet för att vara en skenmanöver som tvärtom vidgade klyftan mellan regering och civilsamhälle och sammalat 89 organisationer bojkottade initiativet.

Samordningen mellan civilsamhälleorganisationerna sinsemellan är svag och civilsamhället är i sin helhet fragmenterat. Mycket få organisationer är medlemsbaserade, utan verkar mer som konsulter. Många är beroende av utländskt bistånd och upplever därför svårigheter när givare lämnar landet.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är enligt lag förbjudet. Under de första sex månaderna 2016 mottog emellertid inrikesministeriets kontrollorgan 38 klagomål om polisövervåld, varav två fall ledde till disciplinära påföljder. Enligt den nationella ombudsmannen förekommer uppgifter om fall av polisövervåld gränsande till tortyr. Särskilt utsatta är personer tillhörande etniska minoriteter, politiskt aktiva meningsmotståndare och granskande journalister. Inrikesministeriets interna utredningsfunktion fungerar enligt ombudsmannen inte tillfredsställande. Fall av polisbrutalitet lagförs sällan. FN:s tortyrkommitté har riktat kritik mot rättsinstansers passivitet vid klagomål om tortyr och uppmanat till stärkta rutiner för att kunna utkräva ansvar.

Sedan en omfattande polisreform inleddes 2006 har de särskilda civilklädda styrkorna, så kallade alfa-enheterna, avvecklats och finns numer bara i Skopje. De svarar på direkta order från inrikesministeriet och anklagas ofta för godtyckliga ingripanden. En annan konsekvens var att antalet anmälningar om tortyr tycks ha minskat. Men polisen lyder ännu i praktiken i hög grad under inrikesministeriet, vilket enligt flera lokala människorättsorganisationer leder till maktmissbruk och i vissa fall politiskt motiverade polisiära ingripanden. En våldsam eldstrid utbröt i Kumanovo våren 2015 och resulterade i att tio tungt beväpnade albaner och åtta specialpoliser dödades. Omständigheterna kring händelsen har inte klargjorts. Regeringen menade att de agerat mot terrorister för att skydda nationens säkerhet, men många lokalbor, journalister och politiska analytiker

tror att händelsen var arrangerad för att avleda uppmärksamhet från regeringens inrikespolitiska kris. Omkring 500 personer tvångsflyttades temporärt i samband med polisinsatsen, men erhöll ringa bidrag.

På landets fängelser råder problem såsom överbelastning, personalbrist, undermåliga villkor och en ovilja att separera olika kategorier av intagna. Särskilt utsatta i detta avseende är personer tillhörande minoritetsgrupper.

Människohandel förekommer, särskilt med kvinnor. Makedonien är framförallt ett transitland, men i ökad utsträckning även ett ursprungsland. Många offer registreras inte hos myndigheterna på grund av att de betraktas som illegala immigranter och deporteras därför istället.

Dödsstraff

Dödsstraff är avskaffat i Makedonien.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Domstolsbeslut om frihetsberövande sker ofta på grundval av en bred tolkning av lagen om straffrättsliga förfaranden. Beslut om frihetsberövande fattas ofta för brott som uppmärksammas medialt, oavsett om det påstådda brottet är allvarligt. De kriterier under vilka ett frihetsberövande kan beslutas är förhållandevis tydliga, men det förekommer uppgifter om att regelverket används godtyckligt för att kunna omhäkta personer. Politiskt oppositionella utsätts oftare än andra för godtyckligt frihetsberövande.

Polis har rätt att hålla personer i förvar utan domstolsbeslut i högst 24 timmar. Den gripna har rätt att omedelbart kontakta en advokat. Vanligtvis följer polisen detta regelverk. I de flesta fall informeras den häktade skyndsamt om vad han eller hon står anklagad för, men det förekommer enligt lokala organisationer att rätten till kostnadsfri tolkning åsidosätts. En häktad får maximalt hållas i 180 dagar utan att åtal väcks. Det har förekommit uppgifter om att vissa fångar kvarhålls utöver utredningstiden med hänvisning till behov av psykiatrisk hjälp.

Rättssäkerhet

Rättegångar är oftast öppna för allmänheten, men skjuts många gånger upp i flera omgångar samtidigt som eftersläpningen är betydande. Rättsäkerheten i landet är bristfällig, inte minst på grund av ett otillräckligt genomförande av befintlig lagstiftning, svaga institutioner med otillräcklig kompetens, inklusive

brist på kompetens, erfarenhet och utbildning bland domare, utredare och åklagare, samt bristande materiella resurser. Rättsskyddet är svagt och allmänhetens tilltro till rättssystemet lågt. Låga löner bidrar till korruption. Det förekommer, särskilt i civilrättsliga mål, att domare mot betalning eller efter politiska påtryckningar fördröjer domstolsförhandlingar. Den straffrättsliga åldergränsen är 14 år. Personer mellan 16 och 18 år kan dömas till fängelsestraff vid allvarliga brott.

Straffrihet

Det starka inflytande som regeringen har över rättsväsendet har skapat en allmän uppfattning om att straffrihet är regel snarare än undantag för personer med nära band till regeringen eller polisen. Det finns exempel på fall där poliser, anhängare till politiker och livvakter åtalats för allvarliga brott men enbart utdömts lindriga rättsliga påföljder.

Åren efter den väpnade konflikten 2001 enades de stridande parterna om att amnesti skulle tilldelas alla som utfört brott under konflikten, förutom för krigsförbrytelser som omfattades av rättskipningsområden för Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien (ICTY). Amnestilagen tillämpades brett, vilket föranledde stark kritik från mänskliga rättighetsorganisationer. Presidentens amnesti i april 2016 till 56 personer inblandade i en politisk avlyssningsskandal gav intrycket att selektiv rättvisa alltjämt utövas och att högt uppsatta politiker kan åtnjuta straffrihet. Efter protester drogs emellertid amnestin sedermera tillbaka.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Den makedonska konstitutionen garanterar grundläggande press- och yttrandefrihet, men myndigheterna förhåller sig i praktiken godtyckligt i tolkningen av konstitutionen. Lagen förbjuder yttranden som uppmanar till nationellt, religiöst eller etniskt hat. Bötestraff kan i sådana fall utmätas.

Mediesituationen i Makedonien är oroande och har blivit föremål för kritik från det internationella samfundet samt flera inhemska medieorganisationer. Det finns många medier, men det råder brist på mångfald i innehållet, inte minst vad gäller politiska infallsvinklar. Medierna är därtill i huvudsak utformade efter etniska linjer så att slavisktalande makedonier ser på tv och läser tidningar på makedonska medan den albanska minoriteten vanligen följer inhemska albanska medier.

Medielandskapet är polariserat och domineras av det största regeringspartiet. Självcensuren är utbredd. Inga medier i landet är öppet regeringsstyrda, men de största medierna ägs av personer eller organisationer som tycks ha nära kopplingar till regeringen. Indirekt politisk påverkan är märkbar och sker främst genom ekonomiska påtryckningar, till exempel i frågor om licenser. Regeringens användande av tv-stationer för politisk reklam utgör en viktig inkomstkälla för media, vilket skapar ett beroendeförhållande. De större tv-stationerna kritiserar sällan regeringen öppet. Som del av en politisk överenskommelse tillsattes ett temporärt medieråd för att rapportera om eventuell partiskhet fram till nyvalet i december 2016 med befogenhet att utdöma böter. Det finns inga uppgifter om att regeringen begränsar eller förhindrar medborgare från politiskt material på internet.

De som ifrågasätter och kritiserar regeringens åtgärder bemöts ofta av starka mediereaktioner, inte sällan med kompromotterande anklagelser på personnivå riktade mot sig. Hot om bland annat våld är vanligt förekommande för granskande journalister. Hotfulla uttalanden förekommer även mot företrädare för politiska partier och civilsamhällesorganisationer.

Det finns exempel på att domar inte lämnas ut och att datum för rättegångar hålls hemliga, särskilt om det gäller offentliga upphandlingsprocesser. Det förekommer att granskande journalister och organisationer förvägras offentlig information, trots en lag som i teorin garanterar deras rätt till fri tillgång till offentlig information. EU-kommissionen har kritiserat Makedonien för bristfälligt genomförande av lagen.

Landet befinner sig på plats 118 av 180 år 2016 på Reportrar utan gränsers pressfrihetsindex, vilket är svagast i Sydosteuropa. Organisationen *Freedom House* nedgraderade 2016 Makedoniens status vad gäller pressituationen till ”inte fri”.

Mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfrihet respekteras i allmänhet. Under de senaste två åren har en lång rad demonstrationer anordnats av civilsamhället och det största oppositionspartiet. Dessa har i regel tillåtits hållas, oftast utan allvarligare incidenter. Det har emellertid utvecklats en praxis att regeringspartier organiserar motprotester där medborgare, särskilt från offentlig sektor, aktivt uppmanas uttrycka stöd till regeringens politik.

Inga allvarliga hinder finns mot att bilda föreningar, inklusive att ansluta sig till fackföreningar.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet är en konstitutionellt garanterad rättighet som i regel respekteras. Uppförande av religiösa byggnader och symboler, såsom kors eller minareter, utlöser emellertid med viss regelbundenhet interetniska spänningar. Vissa slavisktalande makedonier motsätter sig kulturella uttryck som de inte anser hör hemma i landets, såsom de ser det, kristet ortodoxa kultur medan delar av den albanska minoriteten motsätter sig att kristna byggnader upprättas i albanskt dominerade områden. Det har exempelvis förekommit att helgedomar attackerats med stenkastning.

Det finns ingen officiell statsreligion, men konstitutionen listar fem religiösa grupper som officiellt erkända: makedonska ortodoxa kyrkan, islamiska samfundet i Makedonien, romersk-katolska kyrkan, judiska församlingen och metodistkyrkan. Nationell lag medger registrering av endast en församling per trosåskådning. Övriga samfund kan ändå verka, men utan officiell ställning.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Landets officiella arbetslöshet ligger på 24 procent, vilket är en minskning från några år tillbaka. Den informella ekonomin är så omfattande att den verkliga arbetslösheten torde vara betydligt lägre. Stora regionala variationer föreligger. Omkring hälften av personer mellan 15 och 24 år är registrerade som arbetslösa. En majoritet av de arbetslösa är kvinnor, särskilt bland långtidsarbetslösa.

Cirka 30 procent av samtliga lönearbetare är anslutna till ett fackförbund, varav en övervägande del arbetar inom den offentliga sektorn.

Fackförbundens inflytande begränsas av fragmentering dem emellan samt på grund av att de i hög grad är politiserade. Makedonien har ratificerat samtliga av ILO:s åtta centrala konventioner. Arbetsskyddslagstiftning med internationella standarder har antagits, men brister finns i genomförandet. Anställdas rättigheter har emellertid gradvis försvagats för att göra arbetsmarknaden mer flexibel och därmed mer attraktiv för företagare, exempelvis har antalet helgdagar minskats och formeln för att beräkna

avgångsvederlag förändrats till nackdel för de anställda. Arbetare i den informella sektorn är helt utan rättsligt skydd.

Det förekommer uppgifter om att politiska hänsynstaganden är regel snarare än undantag vid anställningar inom offentlig sektor. Exempelvis finns det fall där lärares anställningsmöjligheter villkoras av deras eventuella partisympatier.

Arbetsrättslig lagstiftning förbjuder diskriminering, men rekrytering baserat på negativa stereotyper om kön och etnicitet är förekommande på arbetsmarknaden. Inom den offentliga sektorn finns lagstadgade kvotsystem för att säkerställa etnisk representativitet. Funktionsnedsattas tillgång till arbetsmarknaden begränsas till följd av diskriminering och att arbetsplatser inte är skäligen anpassade. Personer utsatta för kränkande behandling rapporterar sällan om det av rädsla för negativ uppmärksamhet och att förlora jobbet.

Den nationella minimilönen är 9 590 denarer per månad, motsvarande 1 200 SEK, och är lägre inom textilindustrin. Kvinnor tjänar överlag betydligt mindre än män, även om det finns en lag för lika lön för lika arbete. Inom det privata näringslivet och främst textilindustrin är exploateringen av kvinnor hög. Det finns uppgifter från civilsamhällsorganisationer om att kvinnor ofta arbetar långt över de tillåtna 40 timmarna per vecka och utan sjukförsäkring.

Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Makedoniens hälsovård lider av låg kapacitet och bristande resurser, men betydande framsteg har gjorts inom flera områden. Nästan alla barn vaccinerar numer mot TBC, difteri, kikhosta, stelkramp, polio och mässling, samt hälften mot hepatit B. Arbetet mot hiv, malaria och andra allvarliga smittsamma sjukdomar fortskrider i huvudsak positiv riktning. Medellivslängden beräknas till 78 år för kvinnor och 74 år för män. Luften, vattnet och marken är på vissa platser så förorenade att miljön är direkt hälsovådlig. Uppemot tusentals uppskattas dö i förtid varje år till följd av luftföroreningar. Sjukdomar förknippade med oskäligen levnadsförhållanden är särskilt vanliga bland romer.

Sjukvården är statligt subventionerad, men makedonierna behöver ofta betala mer än som anges på prislistor. Särskilt fattiga lider av bristfällig hälsa,

eftersom tillgängligheten till hälso- och sjukvård för dem många gånger är kostsam. Låga löner för anställd personal medför att korruption i form av mutor och favörer är ett utbrett sätt att få bättre och snabbare behandling, vilket särskilt drabbar de fattigaste.

I synnerhet är hälsovården för mödrar och barn underutvecklad. Barnadödligheten är alltför högt förhållandevis hög på landsbygden, men har sjunkit kraftigt nationellt (8 per 1 000). Även mödradödligheten är relativt låg (8 dödsfall per 100 000 levande födda barn). Gravida kvinnor har rätt till laglig abort till och med vecka 10 och i särskilda fall efter det, men lagen innehåller begränsningar som försvårar den faktiska tillämpningen, exempelvis "betänketid" på tre dagar samt obligatorisk rådgivning om "fördelarna" med att inte utföra en abort. En betydligt mindre andel personer använder preventivmedel i Makedonien än i Europa som helhet. Sex- och samlevnadsundervisning på makedonska skolor är begränsad. Kvinnor och flickor har inte samma tillgång till nödvändig vård som män, bland annat eftersom kvinnokliniker ofta saknas på landsbygden. Därtill saknar kvinnor oftare än män de finansiella resurser som krävs för att få tillgång till vård.

Rätten till utbildning

Medborgare har enligt konstitutionen rätt till grundskole- och gymnasieutbildning. Obligatorisk skolgång gäller från fem års ålder och skolplikt råder i nio år inklusive ett års förskola. Omkring 90 procent av barnen går i grundskolan. Flickor och pojkar går i skolan i ungefär samma utsträckning, men till följd av konservativa föreställningar om könsroller (särskilt på landsbygden) slutar flickor i förtid i högre utsträckning än pojkar. Bland barn från fattiga familjer är andelen som slutför utbildningen lägre. Allra lägst är den bland romer, av vilka färre än hälften slutför grundskolan.

Utbildningssystemet är starkt segregerat mellan etniska grupper, vilket har förstärkts under senare år. Korruption inom utbildningsväsendet är ett påtagligt problem. Utbildningskvaliteten är ofta bristfällig och på flertalet skolor är lokalerna i ett otillfredsställande skick. Föräldrar förväntas betala för skolbarns luncher och skolböcker, vilket innebär ett hinder för svagare grupper tillgång till utbildning. Utbildningen är emellertid kostnadsfri. I regel är klasser med makedonskalbanska elever större än klasser med slavisktalande makedonier. För romska barn är tillgången till förskoleundervisning begränsad samtidigt som de är överrepresenterade

inom specialundervisning trots avsaknad av behov. Segregation mellan romer och övriga i skolan är vanligt till följd av boendesegregation och/eller direkta beslut av skolorna. Även om det finns romer bland anställda på olika nivåer inom utbildningssystemet återspeglar detta inte deras befolkningsmässiga andel.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Materiella förbättringar, till följd av senare års ekonomiska utveckling, är ojämnt fördelade. Hälften av barnfamiljerna anses leva i fattigdom om man beaktar bland annat boendestandard och sanitära förhållanden.

Luftföroreningar, brist på sophantering och industriutsläpp försämrar levnadsstandarden för många.

Landets romer lever i hög utsträckning under ohälsosamma levnadsförhållanden som förvärras av dålig kost och brist på sjukvård och mediciner. Låg utbildningsnivå och diskriminering utestänger i princip romer från den reguljära arbetsmarknaden. Många romer saknar id-handlingar och har därmed inte tillgång till det grundskydd som annars följer med detta.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Diskriminering på grund av kön är konstitutionellt förbjudet, men förekommer alltjämt. Inom de albanska och romska minoritetsgrupperna är kvinnans ställning ofta särskilt svag. Den jämställdhetslag som antogs 2006 har inte genererat i några betydande förändringar. Nationella handlingsplaner för jämställdhet och skydd mot våld i hemmet finns, men mekanismer och politisk vilja för att genomföra dem tycks saknas. De flesta institutioner som ansvarar för jämställdhetsfrågor är underfinansierade, underbemannade och underkvalificerade. Kvinnor på landsbygden har begränsad tillgång till familjeplaneringskliniker och gynekologi och romska kvinnor har ännu sämre tillgång då många saknar id-handlingar.

Enligt familjelagen är våld mot hustru och barn i hemmet straffbart. Våldtäkter och kvinnomisshandel är vanligt förekommande, men anmäls sällan. Detta beror bland annat på bristande samhälleligt stöd och få kvinnojourer. Påföljden för våldtäkt är 1-15 års fängelsestraff, men enligt flera civilsamhälleorganisationer tar inte rättsväsendet våld mot kvinnor på

tillräckligt stort allvar. Myndigheter erbjuder exempelvis inte tillräckliga möjligheter till utsatta kvinnor att tillfälligt uppehålla sig på skyddscentra.

Kvinnors synlighet under valkampanjen vid parlamentsvalet 2014 var relativt låg, men det gick att se en ökning av antalet kvinnor på vallistorna. Enligt ett tillägg till vallagen ska partiets vallistor från och med 2016 innehålla minst 40 procent kvinnor. Ingen av ledarna från de större partierna är kvinnor, men flera av ledarna för civilsamhället och senare års proteströrelser är kvinnor. Omkring 60 procent av den offentliga förvaltningen utgörs av kvinnor, men deras löner och befattningar är generellt lägre än mäns.

Kvinnor som äger bostad eller företag är underrepresenterade. Kvinnors inflytande i näringsliv är begränsat, särskilt på ledande befattningar. Kvinnors sysselsättningsgrad är fortsatt lägre än mäns och kvinnor är överrepresenterade i lågt betalde jobb och inom den informella sektorn. Hinder för sysselsättning och företagande, såsom bristande tillgång till krediter och äganderätter, är utbrett för kvinnor från minoritetsgrupper och på landsbygden.

Barnets rättigheter

Tillräckliga resurser ges inte för att säkerställa omsorg, utbildning och nödvändig sjukvård till barn. Drygt en fjärdedel av befolkningen är under 18 år. Aga är inte tillåtet, men förekommer. Levnadsvillkoren på ungdomsanstalter och ungdomsfängelser är undermåliga och ansvarutkrävande vid varnvård brister.

Den lägsta tillåtna åldern för arbete är 15 år. Lagen föreskriver att barn mellan 15 och 18 år inte får ta anställning om arbetet är skadligt för den fysiska eller psykiska hälsan. De får arbeta maximalt 40 timmar per vecka. Det finns uppgifter om att barn utnyttjas i den informella ekonomin genom organiserat tiggeri och under skördesäsongen på landsbygden.

Landets ombudsmannainstans uppskattade 2015 att det fanns drygt 200 hemlösa barn, varav de flesta i Skopje.

Barnprostitution förekommer, liksom människohandel med barn och barnäktenskap, främst med barn inom den romska minoriteten. Enligt lag ska en person som exploaterat barn genom människohandel dömas till minst åtta års fängelsestraff.

Makedonien har åstadkommit regionens snabbaste minskning av barnadödlighet. Enligt Unicef är emellertid barnadödligheten 25 procent högre i romska och makedonskalbanska samhällen än i slavisktalande makedonska. Mer än 90 procent av alla barn blir vaccinerade. Tillgången till sjukvård skiljer sig kraftigt åt mellan stad och landsbygd, liksom mellan socioekonomiska grupper. Romernas situation är särskilt utsatt.

Åldern för sexuellt självbestämmande är 16 år. Det finns fall av pedofili och sexuell misshandel av barn, men omfattningen är okänd. Straffet för att sexuellt utnyttja barn i kommersiellt syfte är 10-15 års fängelse.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Enligt folkräkningen från 2002 är befolkningen uppdelad enligt följande: 64 procent slavisktalande makedonier, 25 procent albaner, 4 procent turkar, 2,5 procent romer, 2 procent serber, 1 procent bosniaker samt 0,5 procent vlacher. Makedonskalbanska krafter strävar efter ett erkännande av albanska som officiellt språk, inte minst i parlamentet. Enligt ombudsmannen är samtliga minoriteter förutom serber och vlacher underrepresenterade inom statsapparaten. Enligt lag ska grundskole- och gymnasieutbildning erbjudas på makedonska, albanska, romani, turkiska och serbiska. Den planerade folkräkningen 2011 fick avbrytas efter protester från båda sidor. Eftersom en ny folkräkning skulle påverka röstlängdens utformning, och därmed minoritetsgruppernas politiska representation, är frågan känslig.

Det förekommer systematisk förfördelning av stödresurser till vissa etniska grupper och att statligt stöd efter naturkatastrofer fördelas utefter etniska linjer. Exempelvis förekom uppgifter om att makedonskalbanska byar mottog mindre stöd än slavisktalande makedonska byar efter översvämningarna i Skopje sommaren 2016.

Spänningar mellan landets slavisktalande och albansktalande befolkning, som ökade med konflikten 2001, gör sig ofta påmind. På senare år har den etniska segregationen blivit allt mer påtaglig. Folkgrupper lever i stort sett i parallella samhällen.

Segregationen är särskilt påtaglig i utbildningsväsendet, men även framträdande inom politik, media och kulturliv. Etniskt motiverat våld förekommer. Ohridavtalet, som slöts efter konflikten, ledde till stora

förändringar i lagstiftningen avseende minoriteters ställning, beslutsfattande i offentliga organ, användande av minoritetsspråk och lokalt självstyre. Avtalet innebär bland annat att förvaltningen ska sträva efter etnisk jämvikt bland anställda och att minoritetsspråk erkänns som officiellt språk tillsammans med makedonska på platser där fler än 20 procent tillhör en etnisk minoritet. Dessa lagändringar ger en starkare ställning för minoriteter, särskilt för albanerna, men genomförandet eftersläpar. Många albaner anser att de fortfarande är förfördelade i politik och statliga företag. Kritiker menar att avtalet har inneburit en institutionalisering av den etniska segregationen.

Romerna är den mest diskriminerade etniska gruppen i landet och civilsamhällesorganisationer uppger att de utsätts för polisbrutalitet i högre utsträckning än andra grupper. Frivilligorganisationer som arbetar för att stärka romers rättigheter vittnar om systematisk diskriminering, bland annat avseende romers rätt till arbete, sociala förmåner och utbildning. Flera fall av våld och diskriminering mot romer har anmälts till Europadomstolen sedan staten brustit i sitt skydd. Vissa ansträngningar har gjorts från regeringen, såsom ett ökat antal utfärdande av id-handlingar och viss tillgång till rättshjälp.

Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Frågor rörande sexuell läggning och könsidentitet får liten uppmärksamhet i den allmänna debatten. Lagen om icke-diskriminering inkluderar inte sexuell läggning eller könsidentitet som förbjudna områden för diskriminering. Toleransnivån gentemot HBTQ-personer är enligt lokala organisationer låg. Få vågar vara öppna med sin sexuella läggning av rädsla för att förlora arbete och vänner. Det finns läroböcker på skolor och universitet som innehåller uppgifter som är diskriminerande. Hatpropaganda är utbrett, särskilt i konservativa medier.

Inga nya initiativ har presenterats från regeringen för att ta itu med diskriminering och övergrepp mot HBTQ-personer. Sedan ett par år tillbaka finns ett antal lokala organisationer som arbetar öppet för att främja HBTQ-personers rättigheter, men dessa har utsatts för hatattacker.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Makedonien är i första hand ett transitland för flyktingar men det är enligt lag möjligt för asylsökande att få full flyktingstatus i landet. Rättssäkerhet för asylsökande är dock relativt låg och många asylsökningar avslås med

motiveringen att den sökande utgör ett potentiellt hot mot den nationella säkerheten. Sommaren 2015 ändrades lagen i ljust av det stora antalet flyktingar och migranter som anlände, varefter de fick 72 timmar på sig att antingen söka asyl eller lämna landet. Majoriteten av de asylsökande som beviljas uppehållstillstånd får det på humanitära grunder. Upphållstillstånd gäller 12 månader i taget. Personer som beviljats asyl upplever svårigheter att få makedonska id-handlingar utfärdade.

När landets gränser stängdes i mars 2016 fastnade knappt 200 flyktingar och migranter, varav 80 barn, i tillfälliga transitläger i landet. FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter har i skarpa ordalag kritiserat makedonska myndigheter för att bedriva en politik bestående av utstötning och häktningar. Ombudsmannen noterar undermåliga boendevillkor och brist på juridiskt stöd till flyktingar och *Amnesty International* uppger att flyktingar utsatts för misshandel och polisbrutalitet.

Makedonien samarbetar med organisationer såsom UNHCR och Europarådet.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Makedonien saknar ett effektivt rättsligt ramverk som garanterar att funktionsnedsattas rättigheter respekteras, trots att antidiskrimineringslagstiftning antagits. De som utsatts för diskriminering kan anmäla detta till en särskild kommission. En lag reglerar att budgetmedel ska avsättas för att uppmuntra anställning av personer med funktionsnedsättning, men dessa personer har i regel ändå svårt att få anställning. Avsaknaden av konsekvent och kraftfull kontroll av statliga åtgärder i kombination med brist på systematisk lagstiftning innebär att rättigheter som funktionsnedsatta har på papperet inte garanteras i praktiken.

Det finns få exempel på myndighetssatsningar för att integrera funktionsnedsatta i samhället. Rörelsen för personer med funktionsnedsättningar leds av flera erkända organisationer, men bristen på koordinering dem sinsemellan resulterar i fragmentering. Civilsamhällsorganisationer uppger att arbetet med att anpassa byggnader går i rätt riktning, men långsamt. Myndighetsbyggnader är sällan anpassade efter funktionsnedsattas behov och detsamma gäller skolbyggnader. Barn med funktionsnedsättningar går ofta i särskilda skolor. Nyligen upphandlade tåg och bussar är i högre grad än tidigare anpassade för funktionsnedsatta.

Ratifikationsläget avseende centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 1994 respektive år 1995.

Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1994.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2013.

Konventionen mot tortyr, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2009.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1993. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2004. Det tillhörande protokollet om handel med barn och barnpornografi ratificerades år 2003.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2011.

Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* signerades år 2007.

Flyktingkonventionen, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* och det tillhörande protokollet ratificerades år 1994

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2002.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 1997.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 1997.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, signerades år 1996.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet, *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, signerades år 2011.

Europarådets straffrättsliga konvention om korruption, *Criminal Law Convention on Corruption*, ratificerades år 1999.

Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer

Sverige, i dialog med andra EU-länder, stöder Makedonien inom området för mänskliga rättigheter genom EU:s förmedlemsskapsstöd IPA. Sverige stöder även främjandet av ökad respekt för mänskliga rättigheter genom bidrag till OSSE och olika FN-organ. Sverige ger även stöd till civilsamhälleorganisationen Kvinna till Kvinna som i sin tur samarbetar med lokala samarbetspartners. Genom Internationella organisationen för migration stöder Sverige därtill insatser för att bekämpa människohandel i regionen.

Flera FN-organ finns representerade i landet, däribland FN:s flyktingkommissariat, FN:s utvecklingsfond, FN:s barnfond och FN:s utvecklingsfond för kvinnor och Världshälsoorganisationen.

I den universella granskningsmekanismen (UPR) vid FN:s råd för mänskliga rättigheter gav Sverige rekommendationer till Makedonien som bland annat berörde meritbaserad rekrytering av domare.